

6.000.000 Polaków
pracuje już na
Ziemiach Zachodnich!

Myśl zachodnia w wymiarze propagandowym Ziemi Zachodnich i Północnych w latach 1944–1964. Wybrane aspekty

mgr Igor Michał Niewiadomski
Uniwersytet Warszawski

Informacje o autorze:

Urodzony w 1994 roku. Absolwent Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego (licencjat 2016, magisterium 2018). Podczas studiów ukończył następujące specjalizacje: edytorstwo ogólne, edytorstwo źródeł historycznych. Aktualnie przygotowuje rozprawę doktorską pod tytułem „Obraz Ziemi Zachodnich i Północnych w świetle dokumentów Polskiego Związku Zachodniego z lat 1944–1950”. Autor artykułów naukowych głównie o tematyce związanej z historią Ziemi Zachodnich i Północnych, sportem i propagandą.

<p>Chronologia</p>	<p>1944–1950</p> <p>Działalność Polskiego Związku Zachodniego</p> 	<p>1951–1956</p> <p>Centralizacja i stalinizm</p> 	<p>1957–1964</p> <p>Czas po Październiku. Początek działalności Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich</p>
<p>Opis zagadnienia. Zarys tematu</p>	<p>Wraz z końcem II wojny światowej, zmianą granic i utratą przez Polskę terytoriów na Wschodzie (zwanyimi Kresami Wschodnimi), Polacy otrzymali do zasiedlenia około 102 000 km², które jeszcze w przededniu wybuchu II wojny światowej według spisu powszechnego z 17 V 1939 r. było zamieszkałe przez około 8 810 000 obywateli niemieckich. Formalne włączenie tych terytoriów nastąpiło wraz z konferencją w Poczdamie 2 sierpnia 1945 roku. Zaraz po tym rozpoczęła się ogromna dyskusja polityczna na temat sposobu włączenia tego obszaru do państwowości polskiej. W celu realizacji tego zadania powstał szereg organizacji i instytucji państwowych jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Polski Związek Zachodni – reaktywowany w XI 1944 roku z inicjatywy środowiska poznańskiego, nawiązujący do organizacji powstałej jeszcze w XI 1934 roku z przekształcenia Związku Obrony Kresów Zachodnich. • Instytut Zachodni – powstały 27 II 1945 r. z inicjatywy Zygmunta Wojciechowskiego. • Ministerstwo Ziemi Odzyskanych – powstałe na podstawie dekretu o zarządzaniu tymi obszarami 13 XI 1945 roku. 	<p>Jak pisał prof. Grzegorz Strauchold w pracy „Myśl zachodnia i jej realizacja w Polsce Ludowej w latach 1945–1957”: „[...] czująca się już mocno w siedzibie władzy partia komunistyczna rozpoczęła stopniowe zwijanie problematyki zachodniej [...] W efekcie doszło do ubezwłasnowolnienia, a następnie likwidacji Polskiego Związku Zachodniego [w 1950 roku] – przyp. autora posteru), a także stopniowego zmarginalizowania Instytutu Zachodniego”. Mimo że tematyka Ziemi Zachodnich i Północnych została zmarginalizowana na polu gospodarczym i politycznym to nadal systematycznie pojawiały się inicjatywy i prace z zakresu myśli zachodniej mające już jednak socrealistyczny charakter.</p>	<p>Po objęciu przez Władysława Gomułkę funkcji Pierwszego Sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej na poziomie centralnym podjęto decyzję o utworzeniu organizacji mającej na celu przeprowadzenie wzmocnionej aktywizacji gospodarczej, politycznej oraz propagandowej na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Ostatecznie zaniechano reaktywacji Polskiego Związku Zachodniego natomiast powołano Towarzystwo Rozwoju Ziemi Zachodnich. Zjazd założycielski organizacji miał miejsce 26 V 1957 roku podczas spotkania założycielskiego w Centralnej Bibliotece Rolniczej przy ulicy Krakowskie Przedmieście w Warszawie. Początkowo Towarzystwo liczyło 233 członków a już w 1962 roku około 130 000 na terenie całej Polski. Dzięki TRZZ w latach stalinowskich Ziemia Zachodnie Północne znów stały się istotnym aspektem dla działań władzy.</p>
<p>Metodologia. Slogany i hasła</p>	<p>Różne doświadczenia osiedleńców Ziemi Zachodnich i Północnych (zwanyimi pionierami) sprawiły bardzo dużą trudność w kształtowaniu jednolitej pamięci zbiorowej w ramach funkcjonujących społecznych ram pamięci. Wieleś bardzo odmiennych od siebie pamięci indywidualnych pionierów sprawia, że nawet nazwanie tego obszaru przysparzało ogromne trudności. Oto niektóre przykłady nazywania Ziemi Zachodnich i Północnych:</p> <p>I) W kontekście historycznym:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ziemia Postulowane. • [Wieczyste] Ziemia Odzyskana. • Ziemia Słowińska. • Pradawne Ziemia Piastowska. • Ziemia Oczekiwane. • Pojęcie „Obszaru Macierzystego”. • Dychotomia „Ziem Nowych” a „Ziem Starych”. <p>II) W kontekście geograficznym:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zachodnie i Północne. • „Nasze” po wieki. • Ziemia Przyłączone. <p>III) W kontekście potocznym:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Dziki Zachód; „Ziemia Wyzyskane”. • Ziemia Oczekiwane. • „Ziemia Niewyzwolone” (do 1945 roku). 	<p>Na podstawie głównych organów prasowych Polski Ludowej zauważa się przede wszystkim silną chęć wpisania obrazu tzw. Ziemi Odzyskanych do marksowskiej wizji historii jako procesu rozumnego. Pojawia się jednoznaczne, masowe nadanie określonej roli poszczególnych pionierów w różnych regionach Ziemi Zachodnich i Północnych odartych od cech indywidualnych. Można wymienić takie hasła jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Górnik-pionier”, „chłop-pionier”, „robotnik-pionier”, „rybak-pionier”. • „Przedź woda w Odrze zginie niż nas wróg zabije”. • „Odra i Nysa wieczystą granicą Pokoju i Przyjaźni!”. 	<p>Profesor Adam Makowski określił główne hasło Towarzystwa „Naród sobie samemu” jako „rolę klamry spajającej tradycję myśli zachodniej z akceptowaną przez władzę formułą uczestnictwa społeczeństwa w realizacji zadań państwowych”. Motto nie było powiązane z propagandą komunistyczną zaś nawiązywało do tradycji Konstytucji 3 V kultywowanych przez Związek Polaków w Niemczech i PZZ. Z czasem swego rodzaju <i>credo</i> Towarzystwa stało się hasło przedstawione podczas radiowej wypowiedzi noworocznej Władysława Gomułki z 31 XII 1957 roku „Polska jest tylko jedna. Polska leży tu – między Bugiem a Odrą i Nysą Łużycką. Nigdzie indziej”. Slogan Gomułki oznaczał niestety porzucenie tematyki związanej z historią Kresów Wschodnich.</p>
<p>Dane. Wydarzenia związane z hasłami propagującymi myśl zachodnią</p>	<p>Na przestrzeni lat 1944–1950 doszło do organizacji wielu masowych wydarzeń mających na celu umocnienie przynależności Ziemi Zachodnich i Północnych do Polski. Podczas niektórych z nich uczestniczyło według oficjalnych danych nawet kilka milionów ludzi na terenie całej Polski. Spośród wielu wydarzeń wybrano niektóre [pogrubiono te odbywające na skalę kraju]:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Ządamy Ziemi Zachodnich” – 13 V 1945 r., Poznań. • Święto Morza – 24 VI–1 VII 1945 r. / 23–29 VI 1945 r., Gdańsk i miasta nadmorskie. • Tydzień Ziemi Śląskich – 18–25 XI 1945 r., ziemia śląskie. • „Trzymamy Straż nad Odrą” i Igrzyska Ziemi Zachodnich – 13–14 IV 1946 roku, Szczecin. • Tydzień Ziemi Odzyskanych „Nad Odrą, Nisą i Bałtykiem przyszłość Polski” – 2–9 V 1946 roku. • Kongres Autochtonów z Ziemi Odzyskanych – 9 XI 1946 roku. • Tydzień Ziemi Zachodnich „Ziemia Zachodnie. Bezpieczeństwo i dobrobyt Polski” – 13–20 IV 1947 roku (wydarzenia były podejmowane przez Polaków za granicą m. in. Kongres Polonii Amerykańskiej). • Tydzień Ziemi Zachodnich „Ziemia Zachodnie to siła i dobrobyt Polski” – 11–18 IV 1948 roku (w 1949 roku Tygodnie miały już wyłącznie charakter regionalny). • Wystawa Ziemi Odzyskanych – 21 VII–31 X 1948 roku, Hala Ludowa we Wrocławiu. 	<p>Wydarzenia związane z myślą zachodnią wpisywane były do ogólnopolskich świąt państwowych takich jak Święto Pracy obchodzone 1 V czy Święto Wojska Polskiego obchodzone na cześć bitwy pod Lenino z 12 X 1943 roku. Znane jeszcze z pierwszych lat po wojnie hasło „Granice ostateczne i nienaruszalne” mające bronić przed „wałem przeciwniemieckim” zostało porzucone przez oficjalną propagandę w imię kultywowania przyjaźni z Niemiecką Republiką Demokratyczną i kultu jednostki Józefa Stalina. Wyróżnić można takie hasła jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Walka o jednolite, Demokratyczne i Pokój miłujące Niemcy, jest jednocześnie walką o utwalenie Pokoju na świecie!”. • „Naród Polski i Niemiecki kroczy ramię przy ramieniu w wielkim froncie Pokoju pod przewodnictwem Wodza Światowego Obozu Pokoju Józefa Stalina”. 	<p>W celu intensywnego propagowania tematyki Ziemi Zachodnich i Północnych Towarzystwo Rozwoju Ziemi Zachodnich podjęło decyzję o wznowieniu organizacji Tygodni Ziemi Zachodnich, które zaczęto nazywać już Tygodniami Ziemi Zachodnich i Północnych. Pierwszy Tydzień zorganizowano na obszarze całej Polski od 9 do 16 V 1958 roku. Aż do końca istnienia Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich (tj. w grudniu 1970 roku) raz na rok organizowano wymienione wydarzenia. Na uwagę zasługuje fakt, że podczas Tygodni często podkreślano hasła nawiązujące do działalności przedwojennego Związku Polaków w Niemczech takich jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Polak Polakowi bratem”. • „Polak co dzień narodowi służy”. • „Polska Twoją matką, o matce nigdy nie mów źle”. <p>W czasie Tygodni Ziemi Zachodnich i Północnych dużą uwagę podkreślano też heroicznemu wstąpieniu historii. Według rezolucji podjętych podczas Tygodni należało budować „Najtrwalszy i najpiękniejszy pomnik z wrytymi literami „Wielka Polska–Suwerenna–Ludowa”.</p>
<p>Wyniki i wnioski</p>	<p>W okresie 1944–1950 instytucje związane z realizacją myśli zachodniej zorganizowały 6 doniosłych wydarzeń o zakresie ogólnopolskim. Wszelkiego rodzaju hasła i slogany mające umacniać ideę Ziemi Odzyskanych były wymierzone przede wszystkim w naród niemiecki a zajęcie Ziemi Zachodnich i Północnych stanowiło wymiar rekompensaty za zniszczenia z czasu II wojny światowej.</p>	<p>W latach 1951–1956 wraz z postępującą stalinizacją w kraju realizacja myśli zachodniej była ściśle związana z centralistyczną propagandą władzy ludowej czego skutkiem było znaczne zmniejszenie inicjatyw na polu regionalnym.</p>	<p>Po odwilży październikowej i powstaniu Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich myśl zachodnia realizowana w Polsce Ludowej nabrała kształtów bardziej narodowych oraz odwołujących się w znacznie większym stopniu do martyrologicznej historii Polski niż do dziejów ruchu robotniczego.</p>

Wybrana bibliografia [wykorzystane w samym posterze]:

Źródła archiwalne:

- Archiwum Akt Nowych.
- Archiwa Państwowe, wykorzystane jednostki archiwalne z Archiwum w Gdańsku, Szczecinie, Przemysłu i Wrocławiu.

Źródła prasowe:

- *Tygodnik Polska Zachodnia. Organ Polskiego Związku Zachodniego*, 1945–1950.
- *Robotnik. Centralny Organ Polskiej Partii Socjalistycznej*, 1945–1948.
- *Trybuna Ludu. Organ Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, 1948–1964.

Literatura przedmiotu:

- Domke R., *Ziemia Zachodnie i Północne Polski w propagandzie lat 1945–1948*, Zielona Góra 2010.
- Makowski A., *Między iluzją a realiami. Towarzystwo Rozwoju Ziemi Zachodnich w latach 1957–1970*, Szczecin 2019, s. 27–291.
- Strauchold G., *Myśl zachodnia i jej realizacja w Polsce Ludowej w latach 1945–1957*, Toruń 2003.
- Szulc P., *Propaganda stalinowska na Pomorzu Zachodnim*, Szczecin 2015.
- Śleziak M., *Ziemia Odzyskana w drukach ulotnych z lat. 1945–1948*, Wrocław 2016.

Zdjęcie nr 1: Miejsce dawnej siedziby Zarządu Głównego PZZ. Kamienica znajduje się na ulicy Józefa Chelmońskiego w Poznaniu. Fotografia autora pracy.

Zdjęcie nr 2: Budynek dawnej siedziby TRZZ porodówki, Wierchowice Zachodnie. Aleje niedaleko Szczecinka. Na Jerozolimskie 47, budynku plakat z napisem Warszawa. „Partia przewodzi”. Fotografia autora pracy.

Zdjęcie nr 3: Miejsce dawnej siedziby TRZZ. Fotografia autora pracy.

Zdjęcia zostały wykonane przez autora posteru a grafiki pochodzą z domeny publicznej oraz podanych archiwów państwowych. Pełna bibliografia z wyróżnieniem poszczególnych jednostek archiwalnych jest dostępna u autora pracy.